

suvremeni trenuci u predškolskom odgoju

*Najdominantnija
karakteristika 'stanja
zaokupljenosti' jest
usredotočenost*

Kako odgoj i
obrazovanje učiniti
djelotvornijim
kroz dobrobit i
uključenost

Uvod u iskustveno učenje

► Ferre Laevers
Centar za iskustveno učenje
Sveučilište Leuven
Belgija

U svibnju 1976. godine dvanaest je flamanskih odgajatelja, uz pomoć dvaju savjetnika, pokrenulo niz stručnih aktiva s namjerom da kritički raspravljaju o vlastitoj pedagoškoj praksi. Njihov je pristup bio 'iskustveni': namjeravali su izbliza i precizno opisati dječji pogled na život i sudjelovanje u odgojno-obrazovnom okruženju. Takvo pomno promatranje i 'rekonstrukcija' dječjeg iskustva iznijelo je na vidjelo niz nezadovoljavajućih uvjeta. Ustanovilo se da je previše prilika za poticanje dječjeg razvoja ostalo neiskorišteno.

T

ijekom desetak aktiva spomenuta je grupa odgajatelja raspravljala o mogućim rješenjima zamijećenih problema i praktičnoj provedbi tih rješenja, a potom su se razmjenjivala

iskustva iz vlastite prakse. Postupno su počeli shvaćati koliko su ovakvim pristupom odmakli od dotadašnje prakse predškolskog odgoja i obrazovanja. Tako je nastao novi edukacijski model predškolskog odgoja i obrazovanja: iskustveno učenje (eng. Experiential Education, skrać. EXE). Model se nastavio razvijati i uskoro je postao jednim od najutjecajnijih edukacijskih modela u području odgoja i obrazovanja u Flandriji i Nizozemskoj. Od 1991. godine širi se u ostale europske države, uključujući i Veliku Britaniju. EXE nudi konceptualnu osnovu koja se pokazala uspješnom u različitim područjima kao što su predškolski odgoj i obrazovanje, edukacija djece s posebnim potrebama, osnovno i srednje obrazovanje, treninzi profesionalnog usavršavanja odgajatelja i učitelja i općenito svugdje gdje je učenje i stručno usavršavanje u središtu interesa.

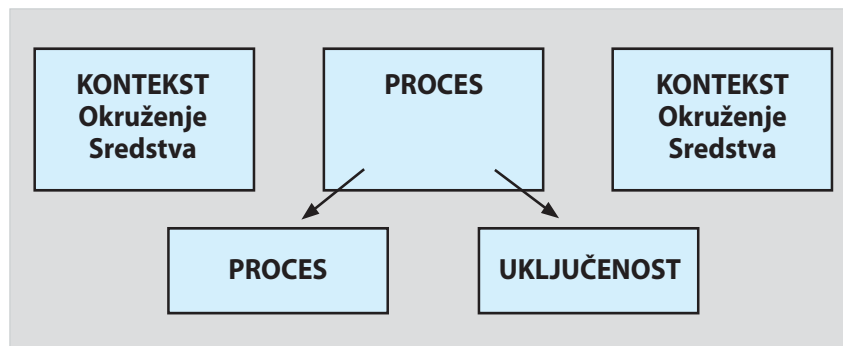
U potrazi za kvalitetom

Koji su čimbenici 'kvalitete' u predškolskom odgoju i obrazovanju? Na to pitanje roditelji, savjetnici, odgajatelji i stručnjaci koji rade na razvoju kurikula često odgovaraju nabranjem očekivanja koja se odnose na odgojno-obrazovno okruženje i akcije odgajatelja: prilagođenost i opremljenost prostora, sadržaji aktivnosti, metode podučavanja, osobni stil odgajatelja... Od lokalne uprave i vlade dolaze još izravnije preporuke koje se odnose na očekivane rezultate koje treba postići odgojem i obrazovanjem. Redovitim praćenjem i vrednovanjem, sustav odgoja i obrazovanja se na neki način 'prisiljava' na postizanje boljih rezultata. U središtu se nalazi odgajatelj koji živi i radi s djecom. On za djecu želi najbolje. Uvažava suptilne smjernice i u isto vrijeme prihvaća

činjenicu da područje odgoja i obrazovanja treba biti kvalitetno i učinkovito. No, kako povezati sve te čimbenike i sjediniti dvije krajnosti – kontekst i rezultat?

Naglasak na procesu

Najvažniji doprinos projekta iskustvenog učenja leži upravo u tome što on donosi precizne odgovore na ova pitanja, i to tako što identificira kriterije kvalitete koji se nalaze između konteksta i rezultata. To nas upućuje na kariku koja nedostaje: koncept koji bi nam mogao pomoći naslutiti vodi li ono što radimo (kontekst) do nekog cilja (rezultat)!

Temeljni uvid *Teorije iskustvenog učenja* tvrdi da je najekonomičniji i najvažniji put k procjeni kvalitete bilo kojeg okruženja za učenje (od predškolske razine do razine obrazovanja odraslih) utemeljen na dvjema dimenzijama: stupnju 'emocionalne dobrobiti' i razini 'uključenosti'.

Kad želimo znati kako se svako dijete osjeća u okruženju u kojem se nalazi, prvo moramo istražiti u kojoj mjeri se ono u tom okruženju osjeća opušteno; koliko se može spontano izraziti, do koje mjere pokazuje dobro raspoloženje i samopouzdanje. Sve su to pokazatelji da je ostvarena **emocionalna dobrobit** za dijete i da su zadovoljene njegove tjelesne potrebe, kao i one za nježnošću i pažnjom, za sigurnošću i jasnoćom, za priznanjem u društvu, za osjećajem kompetentnosti te za smislenim učenjem i moralnim vrijednostima.

Drugi kriterij – **uključenost** – povezan je s razvojnim procesom i potiče odrasle osobe da kreiraju izazovno okruženje za učenje u kojem se prednost daje dobro osmišljenim i intrinzično motiviranim aktivnostima.

Vrtići i škole moraju uspješno obaviti obje zadaće: nije dovoljno samo posvećivati pozornost emocionalnoj dobrobiti i pozitivnoj atmosferi, no naponi da se potakne i uključivanje uspjeh će samo kod djece koja se u vrtiću i školi osjećaju 'kao doma', tj. koja su pošteđena emocionalnog pritiska.

Uključenost, ključni pojam

Koncept uključenosti odnosi se na dimenziju ljudske aktivnosti. Uključenost nije povezana sa specifičnim tipovima ponašanja niti s određenim razinama razvoja. Kad se beba u kolijevci pokušava poiigravati vlastitim glasom, ili kad odrastao čovjek pokušava definirati neki pojam – bilo da se radi o djetetu s mentalnom retardacijom ili darovitom odraslom čovjeku – oni zajednički dijele kvalitetu tog iskustva. Csikszentmihayli (1979.) govori o 'stanju zaokupljenosti' (eng. 'the state of flow').

Najdominantnija karakteristika toga 'stanja zaokupljenosti' jest usredotočenost. Uključena osoba posvećuje pozornost ograničenom broju stvari. Uključenost ide ruku pod ruku sa snažnom motivacijom, fascinacijom i potpunom zaokupljenošću: ne postoji odmak između osobe i aktivnosti,

suvremeni trenuci u predškolskom odgoju

Za 'stanjem zaokupljenosti' ljudi aktivno teže. Djeca ga uglavnom dostižu u vrijeme igre.

nema kalkuliranja o mogućim koristima. Zbog toga se mijenja percepcija vremena (vrijeme vrlo brzo prolazi). Nada-lje, javlja se otvorenost za (odgovarajuće) podražaje, kao i pojačan intenzitet perceptivnih i kognitivnih funkcija koji nije prisutan u aktivnostima druge vrste. Smisao i značenje riječi i pojmova osjeća se puno dublje i snažnije. Daljnja analiza otkriva da uključenost donosi osjećaj zadovoljstva i osjećaj tjelesne prožetosti pozitivnom energijom. Za 'stanjem zaokupljenosti' ljudi aktivno teže. Djeca ga uglavnom dostižu u vrijeme igre.

Naravno, moguće je opisati brojne situacije u kojima se zadovoljstvo pojavljuje u kombinaciji s intenzivnim iskustvom, no neće se svaka od tih situacija poklopiti s našim konceptom uključenosti. Uključenost nije stanje raspoloživosti za zabavu. Ključno je to što zadovoljstvo dolazi iz jednoga izvora: istraživačkoga nagona, potrebe za boljim shvaćanjem stvarnosti, iz osobnog

unutrašnjeg zanimanja za ljude i stvari te poriva za doživljavanjem i shvaćanjem. Tek kada uspijemo aktivirati istraživački nagon djeteta, zapravo postićemo unutarnju motivaciju za uključenost, a ne samo uključenost emocionalnog ili funkcionalnog tipa. Naposljetku, uključenost se javlja u području u kojem se aktivnost poklapa s razvojnim sposobnostima djeteta, a to znači u 'zoni narednog razvoja'. Da zaključimo: uključenost podrazumijeva prisutnost intenzivne mentalne aktivnosti. Dijete je angažirano u gornjim granicama vlastitih sposobnosti, a energija koja protječe izvire iz njegove unutrašnje motivacije. Zapravo je teško zamisliti bolje uvjete za razvoj. Želimo li ostvariti dubinsko učenje, ne možemo uspjeti bez koncepta uključenosti.

Procjena uključenosti

Premda se čini da je uključenost subjektivna kategorija, moguće je procijeniti njez-

inu razinu u djece i odraslih. U tu je svrhu razvijena Leuvena skala uključenosti ('Leuven Involvement Scale'; LIS), sa sedam varijanti za različite stupnjeve obrazovanja – od vrtića do ustanova za obrazovanje odraslih.

Leuvena skala uključenosti ima pet razina. Na prvoj razini nema aktivnosti. Dijete je mislima odsutno. Ako i možemo primijetiti naznake neke aktivnosti, to je čisto automatsko ponavljanje osnovnih pokreta. Druga razina ne ide dalje od isprekidane aktivnosti. Tek na trećoj razini možemo govoriti o aktivnosti u pravom smislu te riječi. Dijete nešto radi (recimo sluša priču, oblikuje glinu, eksperimentira na stolu s pijeskom, druži se s ostalima, piše, čita, završava započetu aktivnost...), no nedostaje usredotočenost, motivacija i uživanje djeteta u aktivnosti. U mnogim slučajevima dijete funkcionira na razini rutine. Na četvrtoj se razini pojavljuju trenuci intenzivne mentalne aktivnosti. Na petoj razini nastupa potpuna uključenost, što se vidi po usredotočenosti i potpunom posvećenosti aktivnosti. Svako uznemiravanje ili prekid doživljava se kao frustrirajuće ometanje glatkog odvijanja aktivnosti.

Bit procjenjivana po skali ovisi o razini empatije kojom se promatrač uživljava u dječje iskustvo, pri čemu se na neki način mora uživjeti u djetetovu ulogu. Tako dolazi do informacija koje mu pomažu u donošenju zaključaka o mentalnoj aktivnosti djeteta i intenzitetu njegova doživljaja. Usprkos složenosti vještina koje se očekuju od promatrača, pouzdanost dobivenih procjena LIS-YC (uspoređujući dva promatrača) iznosi 0,90%, a to je i više nego zadovoljavajuće.

Istraživanja koja su provedena pomoću Leuvene skale uključenosti pokazuju da razine uključenosti u jednom okruženju tendiraju manjoj ili većoj stabilnosti (Laevers, 1994.). Oni su rezultat interakcije između okruženja (uključujući i način na koji odgajatelj upravlja grupom) i

karakteristika djece. Možemo očekivati da će razina uključenosti djece u grupi biti veća što je odgajatelj kompetentniji. Pokazatelje za to pronašli smo u vlastitim istraživanjima, ali i u širokoj skali projekta *Učinkovitog ranog učenja* (Effective Early Learning) u Velikoj Britaniji, gdje je više od 5.000 odraslih osoba naučilo koristiti skalnu, a više od 50.000 djece predškolske dobi je pomoću nje promatrano (Pascal i Bartram, 1995.; Pascal i dr., 1998.).

Podizanje razine dobrobiti i uključenosti

Pojmovi 'dobrobiti' i 'uključenosti' nisu samo korisni za potrebe istraživanja, nego mogu poslužiti i u praksi za podizanje kvalitete rada odgajatelja. Na temelju raznovrsnih iskustava brojnih odgajatelja, cijelo se istraživanje saželo i sistematiziralo u deset akcijskih točaka koje opisuju deset načina za poticanje dobrobiti i uključenosti. (Laevers i Moons, 1997.).

Akcijske točke pokrivaju širok raspon intervencija. U akcijskim točkama 1, 2 i 3 naglasak je na organizaciji prostora i osiguravanju zanimljivih materijala i aktivnosti. U točki 4 odgajatelj se poziva da pažljivo motre kako se djeca odnose prema svemu što se u njihovom okruženju nalazi kako bi otkrili dječje interese koje onda mogu zadovoljiti nuđenjem ciljanih aktivnosti. Na ovoj točki otvoreni projekti zaživljuju. Postupno počinju poprimati oblik s obzirom na interese koje su djeca prethodno iskazala ili navela u odnosu na ponuđene materijale.

Realizacija obogaćenog okruženja ne staje na osiguranju raznolikih i potencijalno zanimljivih materijala i aktivnosti. Ključni element za pojavu uključenosti jest način na koji odrasla osoba poticajnim intervencijama (točka 5) podržava trenutnu aktivnost, što je sastavni dio djelotvornog stila podučavanja odgajatelja. Kako bi se energija djeteta i nagon za istraživanjem izrazili, potrebno je

osigurati otvoren oblik organizacije vrtića koji potiče djecu na preuzimanje inicijative (točka 6). Ovo je razlog zbog kojeg u sustavu iskustvenog učenja djeca mogu birati između obilja raznolikih aktivnosti (i to 65 % raspoloživog vremena). Ova točka uključuje dogovaranje pravila koja jamče glatko odvijanje aktivnosti u skupini i maksimalnu slobodu svakog djeteta (i to ne samo za one 'najsnažnije' i najasertivnije). Treba proći dosta vremena da se u radu s jednom grupom djece dospije tako daleko. No naposljetku napori da se primijene ovakve otvorene forme bivaju obilato nagrađeni. Istraživanja pokazuju da je razina uključenosti veća kad djeca mogu birati iz bogatije ponude aktivnosti. Točka 7 odnosi se na područje socijalnih in-

terakcija. Odrasla osoba proučava odnose među djecom, ali isto tako pokušava osvijestiti i to kako djeca nju doživljavaju. Smjernice u ovom području obuhvaćaju kriterije kvalitete koje je već definirao Carl Rogers (empatija i autentičnost). Na razini grupe, izravna se pažnja posvećuje stvaranju prilika za razmjenu iskustava i izgradnji pozitivne klime u grupi.

Utočki 8 aktivnosti se strukturiraju tako da podržavaju istraživanje osjećaja, misli i vrijednosti. Dijelom se ovdje radi o razvoju socijalne kompetencije. Jedan od materijala koji se može koristiti u ovoj akcijskoj točki jest *Kutija puna osjećaja*. Niz aktivnosti otvorenog tipa koje dolaze u ovom kompletu pomaže djeci raspoznati razlike između četiri osnovna osjećaja – sreće, straha, ljutnje i tuge; razvijaju emocionalnu inteligenciju i sposobnost prilagođavanja različitim ulogama. O učinku ovih aktivnosti govori Nanette Smith – pozivajući se na doktorat koji je obranila na pedagoškom fakultetu u Worchesteru – u BBC-ovoj emisiji za odgajatelje i učitelje rekla je: 'Kutiju punu osjećaja koristili smo samo sedam tjedana, i već smo nakon tog kratkog vremena uočili golemu, značajnu razliku. (...) ... među djecom smo primijetili opću atmosferu zaštićenosti, svjesnosti, prijateljstva i empatije, koje dotad nije bilo.'

Djeca koja traže posebnu pažnju

Akcijske točke do 1 do 8 općeg su karaktera: njima se postavljaju temelji. Preostale dvije akcijske točke odnose se na djecu kojoj treba posvetiti posebnu pozornost jer nisu dosegla željeni stupanj uključenosti i dobrobiti. U točki 9 prvo se bavimo emocionalnim problemima i problemima u ponašanju: djecom koja iz različitih razloga nisu uspjela uspostaviti zadovoljavajući odnos s okolinom, koja su pod emocionalnim pritiskom i koja su izgubila doticaj sa samim sobom i svojom nutrinom. Na temelju velikog broja istraživanja slučajeva, razvila se iskustvena

DESET AKCIJSKIH TOČAKA

1. **Razmjestite sobu dnevnog boravka tako da sadrži područja koja će poslužiti kao poticajni centri aktivnosti.**
2. **Provjerite sadržaje tih područja i neatraktivne materijale zamijenite atraktivnijima.**
3. **Uvedite nove i nekonvencionalne materijale i aktivnosti.**
4. **Promatrajte djecu, otkrijte njihove interese i pronađite aktivnosti koje će zadovoljiti njihovo zanimanje.**
5. **Podržavajte aktivnosti koje se odvijaju stimulirajući impulse i obogaćujući intervencije koje unosite.**
6. **Proširite mogućnosti za razvoj slobodne inicijative i poduprite ih pravilima i dogovorom.**
7. **Proučite odnose sa svakim djetetom, kao i među djecom, i potrudite se poboljšati te odnose.**
8. **Uvedite aktivnosti koje djeci pomažu istražiti svijet ponašanja, osjećaja i vrijednosti.**
9. **Identificirajte djecu sa socijalno-emocionalnim problemima i osmislite intervencije koje će im pomoći.**
10. **Identificirajte djecu s posebnim potrebama i osmislite poteze koji će potaknuti uključenost unutar problemskih područja.**

suvremeni trenuci u predškolskom odgoju

U točki 8 aktivnosti se strukturiraju tako da podržavaju istraživanje osjećaja, misli i vrijednosti. Dijelom se ovdje radi o razvoju socijalne kompetencije. Jedan od materijala koji se može koristiti u ovoj akcijskoj točki jest Kutija puna osjećaja.

strategija koja im pomaže. Intervencije koje su se pokazale učinkovitima protežu se od 'osiguravanja pozitivne pažnje i potpore' do 'pružanja sigurnosti strukturiranjem vremena i prostora'. Posljednja akcijska točka odnosi se na djecu s posebnim razvojnim potrebama. Definiramo ih kao djecu koja nisu uspjela realizirati aktivnost s kvalitetom 'uključenosti' u jednome ili više područja kompetencije. To znači da im je razvoj ugrožen i postoje velike šanse da neće uspjeti razviti sve svoje potencijale.

Pet faktora i temeljnih oblika rada u strukturi predškolskog odgoja i obrazovanja

U području predškolskog odgoja i obrazovanja zadržava se osnovna logika izvornog modela iskustvenog učenja

(EXE-modela). To znači da se široka raznolikost odgojno-obrazovnih intervencija primjenjuje s ciljem promicanja 'dobrobiti' i 'uključenosti'. U pokušaju sređivanja iskustava stečenih u praksi, dobivena je struktura koja odgajatelje može inspirirati na oblikovanje bogatijeg okruženja za učenje. Struktura je izgrađena na 5 dimenzija ili faktora koji osobito utječu na ključne varijable procesa.

Odgajatelji se mogu, u svakoj fazi poučavanja, osloniti na svaki od tih faktora i provjeriti (1) kako planirana aktivnost utječe na atmosferu u skupini i na odnose među djecom, (2) je li ponuđena aktivnost prelagana ili preteška, i nudi li dovoljno izazova, (3) može li se sadržaj obogatiti većom količinom dokumentacije, življom prezentacijom

informacija ili konkretnijim materijalima, (4) dopušta li organizacija rada dovoljnu količinu aktivnosti i (5) koliko je prilika ostavljeno djeci za osobne izbore.

U procesu implementacije tih se pet faktora širi na pet osnovnih oblika rada kojima se postavljaju temelji modela predškolskog odgoja i obrazovanja koje nudi nepregledne mogućnosti za 'dobrobit' i 'uključenost'. Ovi oblici rada su: (1) 'jutarnji krug' i 'zajedničko okupljanje', (2) dogovorni rad, (3) projektni rad, (4) radionice i (5) slobodna igra. Oni predstavljaju dosljednu elaboraciju onih 5 faktora, no svaki od njih sadrži nekoliko varijanti koje dopuštaju organski razvoj od najpristupačnijih do kompliciranijih oblika.

► nastavak u sljedećem broju